

ՀԱՇՏԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ ՀԻՄՔԵՐԸ

Լուսինե ԹԱՍԱԼՅԱՆ

ՀՀ Ոստիկանության ակադեմիայի դասախոս

Բանալի բառեր. այլընտրանքային, հաշտարար, օրենք, իրավունք

Խոսելով հաշտարարության մասին՝ անհրաժեշտ է նախ ներկայացնել բառի ծագումնաբանությունը և պատմական ակնարկ կատարել: Այսպես՝ հաշտարարություն բառը ծագում է լատիներեն «mediare»²⁴⁴ բառից, որը թարգմանաբար նշանակում է հաշտեցնող կամ միջնորդող: Հաշտեցնողը բանակցող, չեզոք, անկողմնակալ երրորդ անձն է, որը շահագրգռված է միմիայն այն հանգամանքով, որ կողմերը լուծեն իրենց միջև ծագած վեճը իրենց փոխադարձ համաձայնությամբ իրենց համար առավելագույն ընդունելի տարբերակով: Պարզվում է, որ վեճերի այլընտրանքային լուծումը հաշտարարության միջոցով սաղմնավորվել է դեռևս հին ժամանակներից, պատմաբանները նմանատիպ դեպքերի են հանդիպել Փյունիկիայի և Բաբելոնի առևտրային հարաբերություններում²⁴⁵:

Հին Հունաստանում անգամ գոյություն է ունեցել օրենքով կարգավորման փորձ, մասնավորապես Հունաստանի (530-533 թթ.) Կողեքսներով, ընդունվել է հաշտարարություն: Իսկ հռոմեացիները տարբեր կերպ են անվանել հաշտարարին՝ բանակցող, միջնորդ, հաշտարար և այլն: Հաշտարարությունը իր պատմական զարգացման ընթացքում աշխարհի տարբեր երկրներում ընթացել է տարբեր ժամանակաշրջաններում և տարբեր կերպ, սակայն նպատակը միշտ էլ նույն է եղել՝ վիճող կողմերին հաշտեցնելը:

Հաշտարարությունն սկսեց զարգանալ XX դարի երկրորդ կեսից՝ տեղ գտնելով անգլո-սաքսոնական իրավական ընտանիքի անդամ երկրների կողքերում, ԱՄՆ-ում, Ավստրալիայում, Մեծ Բրիտանիայում, Եվրոպական որոշ երկրներում և այլն²⁴⁶: Սակայն հաշտարարության ինստիտուտը թեպետ իրավական տեսանկյունից զարգացել է սկզբնական շրջանում անգլո-սաք-

²⁴⁴ Տե՛ս ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ИНСТИТУТА МЕДИАЦИИ, <http://buryatia.arbitr.ru/process/mediation/>, / 10.06.2018թ./:

²⁴⁵ Տե՛ս Медиация <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D>

²⁴⁶ Законодательство в мире, <http://mediacia.com/zakon.htm>, / 27.06.2018թ./:

սոնական իրավական ընտանիքի անդամ երկրներում, այնուհանդերձ այն կիրառություն է ունեցել նաև ռոմանոգերմանական իրավունքի անդամ երկրների իրավական համակարգում: Հաշտարարություն կիրառելու առաջին փորձերը, որպես կանոն, ձեռնարկվել են ընտանեկան հարաբերությունների բնագավառում վեճերի լուծման գործընթացում: Հետագայում հաշտարարությունը ճանաչվել է վեճերի լուծման լայն շրջանակում՝ սկսած ընտանեկան հակասություններից մինչև առևտրային և հանրային ոլորտներ:

Հաշտարարության ընթացակարգը, մասնավորապես, հաշտությունը, որպես ներքին վեճերի լուծման գործիք, սովորաբար լայն տարածում ունի Ճապոնիայում: Ճապոնիայի գործարար շրջանակների համար վեճերի լուծման այլընտրանքային մեթոդների հանձնառությունը սովորաբար կապված է էթիկական կողմի հետ՝ բացասական վերաբերմունքը պետական դատարանի ընտրության հարցում, որպես վեճերի կարգավորման միջոց:

Ներպետական իրավական համակարգում հաշտարարությունը, որպես վեճերի լուծման այլընտրանքային միջոց և արդարադատությանը օժանդակող իրավական ինստիտուտ նոր է: Իրավական համակարգում իր տեղը և դերը ստանձնեց 2015թ. մայիսի 7-ին Ազգային ժողովի կողմից օրենսդրական փոփոխությունների և լրացումների միջոցով: Իսկ հիմնադիր փաստաթուղթ կարող եք համարել «Կանաչ փաստաթուղթ» քաղաքացիական և առևտրային իրավունքի ոլորտում վեճերի լուծման այլընտրանքային (ՎԼԱ) և Հայաստանի Հանրապետության իրավական²⁴⁷ և դատական բարեփոխումների 2012- 2016 թվականների ռազմավարական ծրագրից²⁴⁸:

Ի տարբերություն հաշտության ինստիտուտի իրավական զարգացման՝ հաշտարարությունը կամ բանակցությունն, մեզանում գործել է ավելի վաղ, անհիշելի ժամանակաշրջանից: Կարող ենք ասել այն սովորույթային իրավունքի մաս է կազմում, պահպանվել և մեզ է փոխանցվել հասարակության և մարդու գիտակցության շնորհիվ: Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ անկախ պատմական զարգացումից, պետության կառավարման ձևից՝ հաշտարարության հիմնախնդիրներն և իրականացման եղանակից նույնա-

²⁴⁷ Տե՛ս Եվրոպական համայնքների հանձնաժողով, Բրյուսել, 19.04.2002թ. / 05.07.2018թ./

²⁴⁸ Տե՛ս Ընդունվել է ՀՀ նախագահի կողմից 30.06.2012թ.:

կան են, իսկ նպատակը մեկն է՝ հաշտությունը: Իսկ հաշտարարի կամ բանակցողի բնութագիրը բոլոր ժամանակներում նույն է՝ բանիմաց, սովորության իրավունքին կամ օրենքներին քաջատեղյակ, անկողմնակալ անձ, ով իր մասնագիտական որակով օգնում է կողմերին՝ լուծելու ծագած հակասությունները:

Հաշտարարության գործընթացը հիմնականում հիմնված են փոխադարձ համագործակցության և բանակցությունների վրա: Հաշտարարության մեջ որոշակի պայմաններում վեճը հաշտությամբ ավարտելու կամ դադարեցնելու որոշումը ընդունվում է հաշտարարության գործընթացի մասնակիցների կողմից, քանի որ հաշտարարն իրավասու չէ որևէ վճիռ կայացնել կողմերի վերաբերյալ: Հաշտարարն օգնում է, որ կողմերը միմյանց ավելի լավ հասկանան, հասնեն փոխադարձ համաձայնության, իսկ որոշ դեպքերում՝ օգնելով գտնել այնպիսի այլընտրանքային տարբերակներ, որոնք վեճը կարող են լուծել հաշտեցմամբ:

Հաշտարարությունն ըստ էության բանակցային գործընթաց է, երբ հաշտարարը նախաձեռնող է և ղեկավարում կամ վարում է բանակցությունները այնպես, որ կողմերը համաձայնության հասնեն երկու կողմերի առավել շահավետ իրատեսական և բավարարող շահերին, որոնց արդյունքում կողմերը կլուծեն իրենց միջև ծագած հակասությունները: Հաշտության գործընթացը հաշտարարը իրականացնում է օրենքից բխող կամավորության, գաղտնիության, կողմերի հավասարության, հաշտարարի անկախության և անկողմնակալության սկզբունքների հիման²⁴⁹: Այդ սկզբունքները հաշտարարը պետք է անվերապահորեն պահպանի: Դրանք մեկ ամբողջական շղթայի մաս են կազմում և միմյանց փոխլրացնող սկզբունքներ են, որոնց անտեսումը հաշտարարի կողմից կհանգեցնի հաշտարարության գործընթացի անբնական լուծման և վեճի կարգավորման գործընթացի խեղաթյուրման:

Աշխարհի գրեթե բոլոր երկրներում նույնական է նաև ապացույցների գնահատման հարցը: Հաշտարարական գործընթացի ժամանակ, ըստ էության, հաշտարարը չի քննարկում ապացույցների ներկայացվող ապացույցների վերաբերելիության, թույլատվության հարցը և չի գնահատում կողմերի

²⁴⁹ Տե՛ս Հաշտարարության մասին ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվ./ ՀՀՊՏ 2018.07.04/52(1410) /, / 11.07.2018թ./:

պահանջների լեգիտիմությունը, դրանց մասին որևէ գնահատող կարծիք չի արտահայտում, ավելին՝ համաձայն ներպետական օրենսդրության՝ գործի մասնակցող անձի կողմից հաշտարարության ընթացքում որևէ փաստի ընդունումը չի կարող հիմք հանդիսանալ՝ դատավարության ընթացքում այդ փաստը հաստատված համարելու համար²⁵⁰: Սակայն, կարծում ենք, որ հաշտության գործընթացի ժամանակ հաշտարարը իրավասու է ընդունելու այնպիսի ապացույցներ, որոնք հիմք կհանդիսանան ապացուցելու կամ պարզելու՝ արդյո՞ք այս կամ այն գործի շրջանակում կարող են կողմերի ներկայացուցիչ հանդես գալ փաստաբանները և արդյո՞ք լիազորված են մասնակցելու գործընթացին և ստորագրելու հաշտության համաձայնությունը:

Եվ վերջապես ինչպես պետք է պրզի հաշտարարը երրորդ անձի կամ գույքի բաժնեմասի վերածելու համար հատակագծերը կամ արդյոք ժառանգական վեճի լուծելիս արդյո՞ք կողմն հանդիսանում է ժառանգորդ և այլն: Այդ մասով հաշտարարը չպետք է կաշկանդված լինի կամ մտավախություն ունենա, գործնականում կողմերի պաշտպանների և իրենց խնդիրն է ոչ ստույգ տեղեկություն տալը կամ իրենք են իրենց հաշտության տեքստը կազմում, հաշտարարին չպետք է ծանրաբեռնել կամ դրանից ելնելով որակավորել:

Ասվածից կարող ենք հետևություն անել, որ հաշտարարը պետք է ընդունի և պահանջի այնպիսի փաստեր, որոնք էական նշանակություն կունենան վեճի գրագետ և իրավաբանորեն ճիշտ լուծման համար: Անկախ այդ պահին գործող օրենքի պահանջից՝ հաշտարարը պետք է և պարտավոր է ստուգել որոշակի փաստեր: Կարծում եմ՝ հետագա օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում այս հարցը լուծում կստանա: Իհարկե, սա ամենևին չի նշանակում, որ այդ ապացույցները պետք է դիտարկվեն դատարանում որպես ապացուցված, վերաբերելի և թույլատրելի ապացույցներ, դրանք դատարանը կարող է գնահատել ըստ դատավարական ընթացակարգի:

Հաշտարարի հիմնական խնդիրն է կողմերի փոխըմբռնման ապահովումը, բոլոր մասնակիցների համար ընդունելի պայմաններով խնդրի լուծ-

²⁵⁰ Տե՛ս ՀՀ Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 61 -րդ հոդվածի 6-րդ կետ/ՀՀ ՊՏ 2018.03.05/16(1374)/, / 12.07.2018թ./:

ման հնարավորությունը հայտնաբերելն ու կողմերին օգնելը: Այդ իսկ պատճառով նա պետք է բազմակողմանի և հիմնավոր ուսումնասիրի գործը, որ կարողանա գրագետ ու ճիշտ իրականացնել գործընթացը:

Հաշտարարը իր առջև դրված խնդիրները լուծելու համար նախ և առաջ պետք է հետևի վերոնշվածին, իհարկե դա կատարելիս պետք է կարողանա մշակել նաև իր համար տակտիկական մեթոդներ, ինչու չէ, յուրաքանչյուր գործի համար մի շարք մարտավարություններ կարող է օգտագործվել՝ անկախ բանակցային գործընթացի բնույթից: Այլ տեխնիկայի կամ գործիքների ամբողջական օգտագործումը սահմանափակվում է և ընթանում է որոշակի փուլերում: Տեխնոլոգիաները, որոնք լայնորեն կիրառվում են բոլոր ժամանակներում և գործընթացի բոլոր փուլերում: Հաշտարարի գործողությունները կամ մարտավարական տեխնիկան, կարծում ենք՝ կարող են լինել ուղղակի կամ անուղղակի: Անուղղակի դեպքում հարցի պատասխանը շատ անորոշ է: Ժամանակի հետաձգումը կիրառվում է այն դեպքերում, երբ կողմերը փորձում են հետաձգել բանակցությունները: Սպասումը դրսևորվում է մասնակցի ցանկությամբ նախ լսելու հակառակ կողմի կարծիքը, որպեսզի այնուհետև, կախված ստացված տեղեկատվությունից, ձևակերպի իրենց դիրքորոշումը:

Եթե ավելի խորքային դիտարկենք վերոգրյալը, կնկատենք, որ ներպետական համակարգում ևս սկսել է հաշտարարությունը զարգանալ, նախ և առաջ ընտանեկան հարաբերություններում. մեզ մոտ ևս առկա է հոգեբանական ու պատմականորեն վեճերի լուծման հաշտեցման տարբերակը: Սակայն ներպետական համակարգում զարգացնելու համար համաշխարհային պրակտիկական հնարավորություն է տալիս մեզ բազմաթիվ օրինակներ օրենսդրական համախմբում զարգացնել հաշտարարության ինստիտուտը: Պատկան ակտերը, որը ընդունված է Միացյալ Նահանգների, Ավստրիայի, Գերմանիայի, Եվրոպական երկրների կողմից հավանություն են տալիս հաշտարարին զարգացնել մասնագիտական իմացությունը, իսկ Եվրոպական Մոդելային օրենքները ևս հաշտարարության առավել զարգացման և կենսական շունչ տալու համար էական նշանակություն կարող են ունենալ մեզանում՝ հաշտարարության ինստիտուտի զարգացման համար:

Լուսինե ԹԱՍԱԼՅԱՆ

Հաշտարարության ինստիտուցիոնալ հիմքերը

Բանալի բառեր. այլընտրանքային, հաշտարար, օրենք, իրավունք

Աշխատանքում ներկայացված է ներպետական հաշտարարության ինստիտուտի հիմնախնդիրները, ուսումնասիրվել է այլ պետությունների հաշտարարության հիմնախնդիրները և համեմատական եզրեր է տարվել: Ուսումնասիրվել է հաշտարարության պատմական զարգացումները սկսած Հին Հռոմից մինչ մեր օրերը: Ուսումնասիրություններ է կատարվել անգլոսաքսոնական և ռոմանոգերմանական իրավունքում հաշտարարության ծագման նախադրյալները, ինչպես նաև ոլտումնասիրվել է Ռուսաստանի Դաշնության, Գերմանյաի, Հոլանդիայի և այլ Եվրոպական երկրների փորձն և՛ գիտական և՛ թե գործնական ոլորտում:

Lusine TASALYAN

Institutional framework of mediation

Key words: alternative, mediation, enactment, right.

The paper presents the problems of the institution of internal reconciliation, studied the problems of mediation from other states and their comparative terms. The historical development of mediation has been studied from ancient Rome to the present day. Studies have been conducted on the premises of mediation in Anglo-Saxon and Roman-German legislation, as well as on the experience of the Russian Federation, Germany, the Netherlands and other European countries in the field of "science and practice". Uncover all the advantages that are typical of our thinking, the solution of practical issues and reconciliation as a scientific study. There were also some proposals that, in our opinion, are necessary and will contribute to solving the problems of the institution of mediation.

Лусине ТАСАЛЯН

Институциональные основы медиации

Ключевые слова: альтернатива, закон, медиатор, право.

В работе представлены проблемы института внутреннего примирения, изучены проблемы медиации других государств и их сравнительные термины. Исторические разработки медиации изучались от Древнего Рима до наших дней. Были проведены исследования о предпосылках медиации в англосаксонском и римско-германском законодательстве, а также об опыте Российской Федерации, Германии, Нидерландов и других европейских стран в области "науки и практики". Раскройте все преимущества, которые являются типичными для нашего мышления, решения практических вопросов и примирения в качестве научного исследования. Также были некоторые предложения, которые, по нашему мнению, необходимы и будут способствовать решению проблем института посредничества.